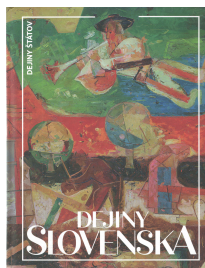

Dušan Kováč
Dejiny Slovenska

NLN, s. r. o., Praha, 2024

• 8

Každá historická udalosť a každý historický proces nepochybne súvisí s udalosťami a procesmi, ktoré im časovo predchádzali, a zároveň ovplyvňovali udalosti a procesy, ktoré nasledovali po nich. Táto časová súvislosť však nemusí byť vždy aj súvislou príčinnou v pravom zmysle slova. Práve preceňovanie kauzality má na svedomí vznik historických mýtov. V slovenskom prípade je to napríklad mýtus o tisícročnom úsilí či boji Slovákov o vlastnú štátnosť. Je pravda, že vznik samostatného slovenského štátu v roku 1993 si možno ťažko predstaviť bez vzniku a existencie česko-slovenského štátu, teda bez toho, aby sa Slovensko vymanilo z Uhorska. Ani rok 1918 si nemožno predstaviť bez slovenského politického programu a bez procesu formovania moderného slovenského národa. Tento proces zasa súvisí s osvietenstvom, ale paradoxne, aj so stavovskými povstaniami v Uhorsku. A tak by sme mohli po časovej osi pokračovať až k Veľkej Morave či k príchodu Slovanov do Karpatskej kotliny. Keby sme však potom vytvorili z časovej osi oblúk a tvrdili, že príčiny vzniku slovenského štátu sú už kdesi vo Veľkej Morave či v onom mýtickom tisícročnom boji Slovákov za vlastný štát, dospeli by sme k tvrdeniu, ktoré je evidentne nepravdivé. Namiesto histórie by nastúpila ideológia. Historici už vedia, že s príčinnými vzťahmi majú pracovať veľmi opatrne, ideológov takáto otázka nezaujíma. Ak sa teda v súčasnosti ozývajú hlasy, že po vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 treba prerobiť celé slovenské dejiny (a myslí sa tým, že sa majú prerobiť ideologicky práve v tom zmysle, že treba hľadať začiatky slovenskej štátnosti až, obrazne povedané, kdesi u neandertálcov), potom sú to hlasy ideológov, nie historikov. Dejiny sú však predmetom bádania historikov.

• 37

Je prehnané tvrdiť, že dnešné Slovensko je dedičom veľkomoravskej a cyrilo-metodskej tradície. Nič také v nasledujúcich storočiach nedokážeme v dejinách Slovákov vypátrať. Krátka cyrilo-metodská misia bola veľmi rýchlo zabudnutá. Kresťanstvo sa na dnešnom území Slovenska šírilo zo Západu s liturgiou v latinskej podobe. Keď potom došlo k definitívnemu rozkolu v kresťanskej cirkvi, ku schizme v roku 1054, bolo Uhorsko jednoznačne súčasťou západnej, rímsko-katolíckej cirkvi.

• 65

V ranom stredoveku boli benediktíni najrozšírenejším rádom na slovenskom území. Ich erb – dvojkríž na trojvrší – sa napokon stal aj základom pre súčasný štátny znak Slovenskej republiky.

• 114

Vážny úder (...) [myšlienke všeslovanstva] zasadilo samotné Rusko, pre Jána Kollára opora slovanského sveta. V roku 1831 cárske vojská tvrdo potlačili poľské povstanie. Utláčateľská tvár cárizmu, dovtedy skrytá, nemohla bez problémov pôsobiť ako integrujúca slovanská sila, ako v Kollárovom chápaní ono „mohutné slovanské dubisko“.

• 227

Vnútrotný rozchod Slovákov s Uhorskom dozrieval postupne v priebehu 19. storočia priamo úmerne tomu, ako sa uhorský štát premieňal z pôvodného multietnického štátu na centralistický maďarský štát. Vonkajšie podmienky na uskutočnenie faktického rozchodu však nastali až po vypuknutí svetovej vojny. Slováci tieto podmienky využili a podľa svojich schopností a možností sa zapojili do zahraničného i domáceho odboja – účasťou v politických zápasoch, v diplomacii i ako dôstojníci a vojaci česko-slovenských légii.

• 239

Českí politici väčšinou podporovali slovenských odporcov autonómie, predovšetkým z dvoch dôvodov. V prvom rade preto, že nedôverovali Hlinkovej argumentácii, že autonómia vnútorne posilní štát ako celok. Vychádzali z presvedčenia, že centralizovaný a vnútorne homogénny štát je silnejší. V ich pamäti bol stále živý príklad dualistického Rakúsko-Uhorska, ktoré sa vnútorne rozpadlo práve v dôsledku dualistického systému. Druhý dôvod bol, že požiadavka slovenskej autonómie úzko súvisela s nemeckou otázkou v Československu.

Z medzinárodného hľadiska (...) – a toto hľadisko bolo pre Československú republiku veľmi dôležité – bolo [nemožné (?)] dať autonómiu dvom miliónom Slovákom a nedať ju viac ako trom miliónom Nemcov. Keďže autonómiu mali dostať aj Rusíni v Podkarpatskej Rusi, dôsledkom takeého aktu by bola zásadná prestavba štátu na federáciu, v ktorej by sa nepochybne k slovu prihlásili aj Maďari – a to by zrejme odmietli aj slovenskí politici. V štáte by vznikla komplikovaná situácia, na ktorú sa ešte ani tí najliberálnejší českí politici necítili byť pripravení. A po nástupe Hitlera k moci sa situácia ešte skomplikovala.

• 265

Pripojenie Čiech a Moravy k Nemeckej ríši (...) nebolo také jednoduché. V Mníchove sa západné mocnosti zaviazali, že budú garantovať bezpečnosť a územnú celistvosť zvyšku Československa. Násilné pripojenie Čiech a Moravy by už museli západné mocnosti chtiac-nechtiac považovať za casus belli, pretože by sa pred domácou verejnou mienkou úplne znemožnili. Tak sa do Hitlerových úvah postupne dostalo aj Slovensko. Keby Slováci vyhlásili štátnu samostatnosť, Československo by prestalo existovať, a tým by stratili platnosť aj garancie dané v Mníchove. Za týchto podmienok bolo možné obsadiť Čechy a Moravu aj bez vojenského konfliktu. Slovensko sa tak na niekoľko mesiacov dostalo do centra Hitlerovej politiky. Malo mu poslúžiť ako nástroj na dosiahnutie jeho pôvodného cieľa.

• 273

Bez členstva v HSLS bola ťažko možná osobná kariéra a aj štátni úradníci sa usilovali o vstup do strany, aby si zabezpečili svoje postavenie. Totalitnú pozíciu HSLS dobre vystihovali slová jej predsedu a neskôr vodcu Jozefa Tisa: „Strana musí byť na čele, musí byť organizátorom celého verejno-spoločenského života. Strana je národ a národ je Strana. Národ cez Stranu hovorí. Strana namiesto národa rozmýšľa. Čo národu škodí, to strana zakazuje a biľaguje.“. Preto počet členov HSLS rýchlo rástol. Kým v roku 1937 mala HSLS 50 000 členov, od konca roka 1938 začal ich počet prudko stúpať a v roku 1943 to už bolo takmer 300 000.

• 282

Proti (...) [protižidovským] vládnym nariadeniam protestoval aj Vatikán. Štátny tajomník kardinál Luigi Maglione poslal slovenskému vyslancovi Sidorovi nótu, v ktorej sa písalo: „Svätá Stolica prijala s hlbokým žiaľom správu, že aj na Slovensku, čiže v krajine, kde takmer celé obyvateľstvo sa hlási k najlepším katolíckym tradíciám, bolo 9. septembra t. r. uverejnené ‚vládne nariadenie‘, ktoré ustanovuje osobitné ‚rasové zákonodarstvo‘ obsahujúce rôzne opatrenia otvorene protirečiacie katolíckym princípom.“. Vatikán protestoval proti rasovému zákonodarstvu z principiálnych dôvodov, ale aj preto, že sa toto zákonodarstvo dotýkalo mnohých pokrstených Židov: „Svätá Stolica nemôže ostať ľahostajná ani voči bolestnej situácii toľkých jej synov židovského pôvodu v dôsledku týchto a iných ťaživých opatrení citovaného nariadenia. Zbavení sú mnohých práv, izolovaní od ostatných občanov a v porovnaní s nimi sa dostanú do morálne, sociálne a ekonomicky nerovného postavenia, takže mnohí z nich budú prakticky nútení k hrdinským činom, aby mohli ostať vernými príslušníkmi cirkvi a možno sa mnohí aj dostanú do krajnej núdze.“. Je charakteristické, že na túto nótu slovenská vláda vôbec neodpovedala.

• 283

Vatikán opakovane protestoval proti rasovým zákonom a transportom. Aj Svätej stolici bolo krajne nepří-

jemné, že také niečo sa deje v krajine, na ktorej čele je katolícky kňaz. Nezakryte to napísal kardinál Maglione Giuseppe Burziovi, vatikánskemu chargé d'affaires v Bratislave: „Svätá Stolica prijala správu o nových smutných opatreniach slovenskej vlády proti neárijom s hlbokým poľutovaním, je to tým smutnejšie, že podľa Vašej správy bol tento zákon vydaný za účasti niektorých kňazov, ktorí sú poslancami v parlamente.“. Domenico Tardini, jeden z najvplyvnejších ľudí na štátnom sekretariáte, na okraj odpovede britskej vláde, ktorá tiež protestovala, poznamenal: „Je to nešťastie, že prezidentom Slovenska je kňaz. Každý chápe, že Svätá stolica nemôže zastaviť Hitlera. Ale kto pochopí, že nevie udržať na uzde kňaza?“.

Veľmi trápny dojem zrejme aj vo Vatikáne vyvolávali antisemitské prejavy samého prezidenta Tisa, ktorý sa tieto nehumánne činy pokúšal dokonca obhajovať náboženskými dôvodmi, keď v jednom z prejavov povedal, že ľudia majú od Boha prikázané milovať sami seba. A táto sebaláska im velí, aby sa zbavili všetkého, čo im škodí. Slovákom škodia Židia, teda sa ich, podľa Božieho prikázania, musia zbaviť. Takáto krkolomná demagógia bola skutočne prisilná, pretože katolícka cirkev aj pri vyučovaní náboženstva učila, že hlavným Božím prikázaním je láska k blížnemu. A že blížny je človeku každý človek, či priateľ, alebo nepriateľ.

• 286

(...) Počet Slovákov, ktorí bojovali na strane protihitlerovskej koalície, bol vyšší ako počet mobilizovaných slovenských vojakov, ktorí bojovali na strane Nemecka.

• 289

V čase príprav Povstania už boli na celom Slovensku početné partizánske skupiny, ktoré vyvíjali aktívnu záškodnícku činnosť – vyhadzovali do vzduchu mosty, zatarasovali komunikácie, prepádali vlaky vezúce muníciu na front a pod. Činnosť partizánov sa nepodarilo koordinovať s plánmi Povstania, z veľkej časti aj kvôli komunikačným ťažkostiam v hornatých terénoch Slovenska, kde partizáni pôsobili, ale aj pre neochotu partizánov podriaďiť sa vojenským a politickým predstaviteľom SNR. Svoju úlohu zohralo aj to, že Sovietsky zväz chcel práve prostredníctvom svojich partizánskych veliteľov kontrolovať odboj na Slovensku. Činnosť partizánov tak často komplikovala prípravu Povstania a provokovala otvorený nemecký zásah.

• 294

Slovensko patrí v relatívnych číslach medzi krajiny, ktorých obyvatelia dostali najviac vyznamenaní Spravodlivý medzi národmi.

• 302

(...) Konflikty a vojny so všetkými ich dôsledkami spôsobujú jednotlivci, politici, agitátori, ale obeťou je potom bežný občan, ktorý nemá iné ciele, iba môcť dôstojne žiť.

• 319

Noví [„ľudovodemokratickí“] mocipáni hrdo vyhlasovali, že sa začína pre všetkých ľudí v štáte nový, minulostou nezaťažený život, život s nádhernými perspektívami do budúcnosti. Tento mýtus znovuzrodenia, nového začiatku bol typický pre všetky totality. Keďže vznikol nový svet, minulosť nebola dôležitá, resp. bolo možné ju bez okolkov „pozmeniť“, teda vytvoriť nové dejiny.

• 320

Vo veľmi krátkej dobe v Československu i v ostatných krajinách sovietskeho bloku vznikol nový spoločenský systém. Sami aktéri nazvali tento systém v prvej fáze „ľudovou demokraciou“, ktorá mala smerovať k budovaniu systému socialistického s konečným cieľom vytvorenia beztriednej komunistickej spoločnosti. Politické strany, ktoré sa orientovali na túto ideológiu, sa preto nazvali komunistickými. V skutočnosti ale systém, ktorý sa vytvoril v ZSSR po októbrovej revolúcii 1917 a ktorý sa potom po druhej svetovej vojne presadil aj v krajinách sovietskeho bloku, nemal veľa spoločného s pôvodnou Marxovou koncepciou komunistickej spoločnosti. Podľa Marxa sa mala socialistická spoločnosť formovať v ekonomicky najvyspelejších krajinách, kde by už výrobné sily, a tiež samotní robotníci, boli na vysokej úrovni a kde by situácia na také radikálne premeny bola pripravená. Lenin uskutočnil revolúciu v jednej z najzaostalejších európskych krajín. Dostať sa k moci v podmienkach, keď Rusko bolo vojnou ekonomicky i vojensky zruinované, nebolo zložité. Zložité bolo sa pri moci udržať a uskutočniť zásadné reformy, na ktoré krajina nebola pripravená.

Preto sa už za Lenina mohli jeho bolševici (členovia pôvodne socialistickej strany, v ktorej Lenin a jeho stúpenci získali väčšinu, po rusky bolšinstvo) udržať pri moci iba násilím a terorom. Vytvoril sa tak systém, v ktorom si za pomoci ozbrojených zložiek udržiava politickú moc malá skupina funkcionárov na čele vládnucej bolševickej (neskôr premenovanej komunistickej) strany. Tento systém sa v období Stalinovej vlády vlastne stal systémom jedného samovládca – despota. Ale ani po odstránení Stalinovho kultu sa na podstate režimu, v ktorom o všetkom rozhoduje malá skupina „vodcov“, kde sa všetky rozhodnutia, riadenie štátu i jeho ekonomiky vykonáva z jedného centra, veľa nezmenilo. Tento systém nemá so socializmom a komunizmom ako sociálnymi utópiami veľa spoločného. Bol to systém, pre ktorý je najpriliehavejšie pomenovanie bolševizmus. A tento bolševizmus bol potom komunistickou stranou zavedený aj v Československu. Paradoxom bolo, že na rozdiel od Ruska Československo bolo relatívne vyspelou európskou krajinou. A preberanie sovietskeho modelu vo všetkých oblastiach bolo pre krajinu jednoznačne nevyhovujúcim regresom. Spôsobil zaostávanie Československa aj za krajinami, ktoré pred druhou svetovou vojnou, pokiaľ išlo o ekonomiku a životnú úroveň, boli na nižšej úrovni.

Výsledkom tohto násilného procesu boli hlboké zmeny v sociálnej štruktúre slovenskej spoločnosti. Súkromní vlastníci a podnikatelia prestali existovať. Aj súkromné advokátske poradne, lekárske ordinácie a všetky drobné živnosti boli zlikvidované. Niektoré drobné živnosti a obchody zanikli tak, že sa im prestal prideľovať tovar a suroviny. V krátkom čase sa prakticky všetci občania stali štátnymi zamestnancami. Na štátnych zamestnancov sa prakticky zmenili aj družstevní roľníci, keďže na svoju pôdu, ktorú vložili do družstva, stratili nárok a postupne o ňu strácali aj záujem.

Paralelne so zmenou sociálnej štruktúry komunisti ovládli aj štát na úrovni okresov, obcí a jednotlivých podnikov. Hneď v prvých dňoch komunistického prevratu sa na celom území vytvárali „akčné výbory“ zložené z komunistov a ich prisluhovačov. Akčné výbory začali pod heslom „očisty“ robiť ďalekosiahle čistky vo všetkých inštitúciách. K moci sa dostávala nová elita spoločnosti – členovia komunistickej strany, veľmi často ľudia bez akejkoľvek kvalifikácie. Dostačujúcim znakom kvalifikácie sa stal členský preukaz komunistickej strany.

Etablovanie novej elity a dôslednú výmenu vedúcich kádrov na všetkých úrovniach bolo možné urobiť tak rýchlo len v atmosfére zastrasovania a otvoreného násilia na všetkých, ktorí sa postavili na odpor. (...)

• 330

Dôležitým odvetvím priemyselnej výroby na Slovensku bolo strojárstvo. Slovenská plánovacia komisia vypracovala dokument nazvaný *Rezolúcia o situácii v rozvoji strojárstva na Slovensku*. Tento dokument bol slovenskými orgánmi vrátane Predsedníctva ÚV KSS vo februári 1954 schválený. Rezolúcia sa pokúsila o vypracovanie komplexnej koncepcie rozvoja strojárkeho priemyslu na Slovensku a žiadala, okrem iného, aby sa na Slovensku posilnila nielen prvovýroba, ale aj finálna výroba v oblasti strojárstva. Sekretariát ÚV KSČ v Prahe však rezolúciu odmietol ako prejav slovenského nacionalizmu, čo bolo v súlade s vtedajším bojom proti slovenskému buržoáznemu nacionalizmu.

• 330

Komunistickí mocipáni sa usilovali izolovať krajinu od vonkajšieho sveta nielen z ideologických dôvodov. Už od konca 50. rokov bolo totiž viditeľné, že krajiny sovietskeho bloku ekonomicky a životnou úrovňou zaostávajú za ostatnou Európou. Pritom aj tu šiel vývoj dopredu, pretože komunisti mali záujem na rozvoji krajiny. Radi by sa navonok prezentovali úspechmi svojho systému. No tuhý centralistický systém, v ktorom sa o každej maličkosti rozhodovalo na úrovni najvyšších straníckych orgánov, tento vývoj fakticky brzdil. Prejavili sa vážne problémy v zásobovaní. V marci 1951 sa zaviedol lístkový systém na základné potraviny, v novembri 1951 sa zrušili vianočné prídavky k mzdám.

Modernizácia postupovala aj na Slovensku, ale jej tempo bolo v porovnaní s vyspelou Európou čoraz pomalšie. Tento fakt nedokázala zastrieť ani najdôkladnejšia izolácia. Ľudia na Slovensku sa mali v porovnaní s pomermi pred vojnou rozhodne lepšie. Zvýšila sa kvalita bývania, vystavali sa nové komunikácie, formálne neexistovala nezamestnanosť, občania mali určité sociálne vymoženosti, zvýšila sa vzdelanostná úroveň. Možno povedať, že počas bolševického režimu sa Slovensko modernizovalo, ale modernizácia bola príliš nákladná, mala deformovaný charakter a nedržala krok s modernizačným procesom vo vyspelých západných krajinách.

• 335

(...) Bolševická totalita sa stala brzdou ďalšieho rozvoja spoločnosti, vzdelávania i kultúry predovšetkým preto, že kultúra a umenie potrebujú slobodný priestor. Možno ale, paradoxne, najlepšie umelecké diela v tejto dobe vznikali práve zo vzdoru a z túžby po slobode.

• 338

Nespokojnosť obyvateľstva s totalitným systémom bola už od konca 50. rokov masová a narastala z roka na rok. Kým ešte začiatkom 50. rokov sa komunistom podarilo oklamať a získať časť obyvateľstva vrátane časti inteligencie ideou budovania nového spoločenského zriadenia, procesy 50. rokov, atmosféra teroru a všemocnosť novej vládnucej elity otvorili oči mnohým.

Nespokojnosť nebola iba s diktatúrou a terorom. Občania Československa čoraz ťaživejšie pociťovali aj izolovanosť od ostatného sveta. Možnosti cestovania boli veľmi obmedzené. Pokus zastaviť prisun informácií mal iba čiastočný úspech. Prostredníctvom zahraničného rozhlasu a zo sporadických informácií tých, čo sa za železnú oponu predsa len dostali, získavali občania informácie o tom, ako sa žije na druhej strane železnej opony.

Vládnuca elita už nemohla zakrývať, že ekonomika krajiny stagnuje. Kým ešte v polovici 50. rokov boli niektoré ekonomické ukazovatele i životná úroveň aspoň porovnateľné s vyspelými krajinami, neskôr už skostnatený, centralizovaný a zbyrokratizovaný systém v krajinách sovietskeho bloku nedokázal zachytiť dynamický rozvoj západoeurópskej a americkej ekonomiky. Integračné tendencie v západnej Európe ešte zrýchlili ďalší rozvoj ekonomiky. Pokus o východoeurópsku ekonomickú integráciu v centralistickom systéme a za kontroly Moskvy nemohol mať rovnaký efekt. Začiatkom 60. rokov už bolo jasné, že nožnice medzi Východom a Západom sa rozširujú, ekonomika Východu zaostáva a s ňou aj životná úroveň obyvateľstva. Aj keď Československo spolu s NDR predstavovali v sovietskom bloku najvyspelejšie štáty, zaostávanie za západnou Európou bolo aj tu očividné. Práve na príklade týchto dvoch krajín, ktoré pred vojnou boli súčasťou vyspelého industriálneho sveta, možno názorne demonštrovať neschopnosť centralizovaného modelu ekonomiky. Čiastkové zásahy do neefektívneho systému nemohli priniesť trvalejšie zlepšenie. To všetko zvyšovalo nespokojnosť s bolševickým režimom. Obyvateľstvo začalo pociťovať na svojom životnom štandarde dôsledky nefungujúcej ekonomiky.

• 344

Nespokojnosť, evidentná v celej spoločnosti, sa prejavila aj medzi členmi komunistickej strany. Neúspešné pokusy o ekonomickú reformu presvedčili aj mnohých komunistov, najmä odborníkov ekonómov a niektorých intelektuálov v strane, že nepomôžu kozmetické úpravy, ale iba zásadná reforma celého systému. Táto skupina reformných komunistov bola pre vývoj v krajine veľmi dôležitá. Politický systém diktatúry totiž neumožňoval väčší vplyv radovým občanom-nekomunistom, aj keď boli medzi nimi poprední odborníci. Kľúče k všetkému boli v rukách komunistickej strany. Reformní komunisti sa v druhej polovici 60. rokov dostali v stranickom aparáte na popredné miesta a nadobudli v krajine určitý vplyv. Bolo zaujímavé, že v tejto skupine bolo veľa takých, ktorí vstupovali do komunistickej strany na začiatku 50. rokov a v tom čase sa ako mladí „oduševnení“ členovia strany prejavovali ako nekompromisní radikáli. Po skúsenostiach s „výstavbou socializmu“ prešli potom na reformné pozície. Pre niektorých to vlastne bolo aj zúčtovanie s vlastným radikalizmom a dogmatizmom.

• 348

Mnohé požiadavky občianskych združení a popredných nekomunistických intelektuálov siahali (...) za program, ktorý sformulovali komunisti v svojom Akčnom programe. Išlo (...) o to, či budú komunisti ochotní akceptovať také občianske požiadavky, ktoré boli v principiálnom rozpore s dogmami bolševického mocenského systému. Tento potencionálny konflikt však v situácii roku 1968 ešte nestihol dozrieť. Hlavný spoločenský prúd sa sústreďoval okolo reformných komunistov na čele s Alexandrom Dubčekom. Za reformným prúdom stála aj väčšina obyvateľov. Je paradoxné, že vlastne po prvýkrát v dejinách Československa získala komunistická strana spontánnu a nesporne väčšinovú podporu u obyvateľstva. (...) Tentoraz sa k podpore reformných komunistov spontánne pridalo aj obyvateľstvo Slovenska. V auguste 1968 bol celý obrodný proces zastavený vojenskou intervenciou a nasledujúcim vývojom bol z programu stiahnutý aj kompromisný Akčný program KSČ.

• 355

Neúspech reformného hnutia potvrdil skutočnosť, že komunistický systém nemožno reformovať, že je to iba ilúzia. Túto ilúziu však viacerí stúpenci reforiem ešte dlhé roky živili. Odporcovia zásadných reforiem, či už v Moskve, Berlíne alebo aj vo vedení českých a slovenských komunistov, na rozdiel od idealistov typu Alexandra Dubčeka, vedeli, že také zásadné reformy, aké sa začali v Československu v priebehu roka 1968, sú nekompatibilné s boľševickým politickým a spoločenským systémom. Ak sa mal tento systém zachovať a ak mali títo domáci boľševici ostať pri moci, muselo sa s reformami rázne skončiť.

• 380

Politická a morálna obnova spoločnosti [po roku 1989] mala však aj svoju tienistú stránku. Tou bola ekonomika. Zrušenie Rady vzájomnej hospodárskej pomoci v júni 1991 už bolo iba formálnym aktom. Znamenalo však, že všetky ekonomické väzby medzi bývalými štátmi tejto organizácie boli narušené. Vzájomná výmena tovarov sa silne zredukovala. Československo tak stratilo veľkú časť svojich trhov, ale súčasne sa nemohlo pre zastaranú technológiu presadiť na nových trhoch. Dňa 7. mája sa síce podpísala v Bruseli dohoda o hospodárskej spolupráci medzi Československom a Európskym hospodárskym spoločenstvom, čím sa Československo stalo v septembri 1990 členom medzinárodného menového fondu. To však boli iba organizačné opatrenia, ktoré sa nemohli okamžite prejaviť v krachujúcej ekonomike. Dôsledkom bolo zastavovanie výroby v mnohých závodoch a rastúca nezamestnanosť, ktorá bola zvlášť vysoká v niektorých slovenských regiónoch. Slovensko malo svoj špeciálny problém so zbrojárskou výrobou, ktorá bola z veľkej časti koncentrovaná práve tu. Bola to najmä výroba ťažkých zbraní, ktoré po zániku Varšavskej zmluvy nemali odbytiská. Konverzia zbrojárskej výroby na Slovensku sa stala boľavým problémom ekonomiky s vážnym sociálnym dopadom. Prudký pokles výroby a stúpajúca miera nezamestnanosti, ktorá dosahovala až 12%, veštili veľmi ťažké obdobie.

• 383

Ešte v novembri 1989, ale aj na začiatku roka 1990 boli Česi a Slováci až dojemne jednotní v boji proti totalitnému režimu. Keď však komunistická moc definitívne padla, spoločnosť sa začala rýchlo diferencovať podľa prirodzených záujmov.

• 383

Prvý konflikt vo vzájomných slovensko-českých vzťahoch sa objavil na jar 1990, keď prezident Václav Havel v parlamente podal návrh na zmenu oficiálneho názvu štátu a na zmeny v štátnom znaku republiky. Prezident mal v úmysle iba z oficiálneho názvu štátu, ktorý stále znel Československá socialistická republika, vypustiť slovo socialistická a v štátnom znaku umiestniť nad hlavu leva namiesto heraldicky nezmyselnej päťcípej hviezdy tradičnú korunu. Netušil však, čo jeho návrh v parlamente spôsobí. Nevedel, že slovenská spoločnosť alebo jej určitá časť môže byť s názvom štátu i so štátnym znakom nespokojná aj z iného dôvodu. V 60. rokoch sa namiesto tradičného slovenského znaku – dvojramenného kríža na troch vrchoch zaviedol nový znak: vrch pripomínajúci Kriváň a vatra, ktorá mala symbolizovať Slovenské národné povstanie. Tento heraldický novotvar bol necitlivým zásahom do slovenskej tradície. Zavedenie tradičného slovenského znaku nepredstavovalo problém. Problémom však bolo to, že slovenský znak bol umiestnený na prsiach českého leva, čo symbolizovalo jeho podriadenosť a nerovnocennosť s českým znakom.

Ešte väčšia nespokojnosť na Slovensku bola s názvom štátu, pretože jeho skrátенý názov Československo sa písal bez pomlčky. Tento konflikt dostal názov „pomlčková vojna“. Pri povrchnom pohľade sa konflikt mohol zdať malicherný až komický: Slováci sa dožadovali písania názvu štátu s pomlčkou ([správne spo-
jovníkom]), teda Česko-Slovensko, Česi trvali na tradičnom bezpomlčkovom písaní. Išlo však o zásadný konflikt, ktorý mal aj svoje historické pozadie. Boj o pomlčku v názve štátu odrážal dve rozdielne koncepcie – rozdielne chápanie spoločného štátu. Na českej strane sa Československo chápalo prevažne ako štát unitárny a českí občania bez problémov prijali aj novú, československú identitu. Na slovenskej strane prevažovalo chápanie štátu ako spojenia dvoch rozdielnych celkov. Historicky Slovensko nebolo súčasťou Českého kráľovstva, nepatrilo teda medzi krajiny pod českou korunou. Historicky i fakticky bolo toto chápanie opodstatnené a zodpovedalo aj realite. Pokusy vytvoriť nový československý národ neboli úspešné. Preto vlastne tento konflikt odrážal celú hĺbku historicky podmieneného problému. Konflikt sa podarilo vyriešiť kompromisom. Prijal sa zložitý a málo funkčný oficiálny názov štátu: Česká a Slovenská Federatív-

na Republika (ČSFR). Jej skrátenejší názov Česi písali bez pomlčky a Slováci s pomlčkou. V novom štátnom znaku dostal slovenský znak rovnocenné postavenie, oslabené však tým, že namiesto dvoch rovnakých polí sa prijal znak so štyrmi poľami, dvoma slovenskými a dvoma českými, krížne proti sebe stojacimi. Tento kompromis síce nikoho úplne neuspokojil, ale zažehnal hroziacu štátnu krízu.

- 416

Hlavným cieľom postkomunistického populizmu bolo dostať sa prostredníctvom volieb k moci a potom sa pokúsiť v krajine „zabetónovať“. To vyžadovalo ovládnuť ozbrojené sily, políciu, tajné služby, po celej krajine dosadiť na rozhodujúce posty „svojich ľudí“ a ich prostredníctvom si na dlhý čas udržať rozhodujúcu moc v krajine a pre budúcnosť aj možnosť ovplyvňovať volby. Nie síce tak, ako to robili boľševici s výsledkom blížiacim sa k 100%, ale tak, aby im to umožnilo udržať sa pri vláde.